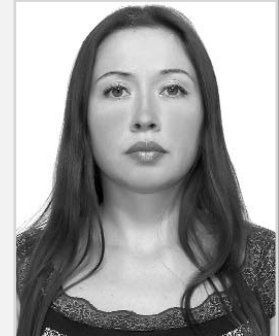

С. С. Аптекар

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри інвестиційного менеджменту,
Донецький національний університет економіки і
торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Україна
ssaptekar@mail.ru

УДК 338.439:664.3

Ю. В. Рязанова

аспірант, Донецький національний
університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, Україна
RyazanovaY@i.ua

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОЛІЄЖИРОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Проаналізовано теоретичні та прикладні аспекти формування організаційно-економічного механізму підвищення ефективності олієжирових підприємств. Встановлено, що на ефективність досліджуваних підприємств системно впливають їх сировинний, експортний, виробничий потенціали. Розрахунки показали, що підприємства, які працюють на давальницькій сировині, не повною мірою використовують промисловий потенціал. Запропоновано комплексну систему підвищення ефективності олієжирових підприємств.

Ключові слова: ефективність, олієжирове підприємство, давальницька сировина, рентабельність.

С. С. Аптекар

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри інвестиційного менеджменту,
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського, Україна

Ю. В. Рязанова

аспірант, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського, Україна

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ МАСЛОЖИРОВЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. Проанализированы теоретические и прикладные аспекты формирования организационно-экономического механизма повышения эффективности масложировых предприятий. Установлено, что на эффективность исследуемых предприятий системно влияют их сырьевой, экспортный, производственный потенциалы. Расчеты показали, что предприятия, которые работают на давальческом сырье, не в полной мере используют промышленный потенциал. Предложена комплексная система повышения эффективности масложировых предприятий.

Ключевые слова: эффективность, масложировое предприятие, давальческое сырье, рентабельность.

Saavelly Aptekar

Doctor Sc. (Econ.), Professor, Chief of the Investment Management Department,
Donetsk National University of Economics and Trade named after M. Tugan-Baranovsky, Ukraine

Yulia Ryazanova

Post-Graduate Student, Donetsk National University of Economics and Trade named after M. Tugan-Baranovsky, Ukraine

ORGANISATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF FAT-AND-OIL ENTERPRISES EFFICIENCY INCREASE

Abstract. Introduction. Because of the significant complication of the business environment and multivariable influence on business efficiency, assessment and management of factors affecting economic efficiency of fat-and-oil complex companies is a key aspect in increasing industrial potential and improving profitability of aforesaid companies. The purpose of this article is in the reasoning of theoretical and practical recommendations on creation and improvement of organizational and economic mechanism of fat-and-oil companies efficiency increasing. In the study we used a set of scientific methods and approaches including abstract and logical method, system analysis to build a comprehensive evaluation system of the company and efficiency of tilling-based operations, we used special techniques of statistical and financial analysis, systematic structural and comparative analysis as well. Processing of economic information, making spreadsheets, diagrams and graphs required up-to-date computer technologies usage. **Results.** The realities of economics indicate a significant complication of the business environment and multivariable influence on business efficiency. Such features of a company (association) as adaptability, competitiveness, positive and negative externalities assume a special importance. The SWOT-analysis performed identified their strengths and weaknesses, detected certain threats and advantages. The main threat to Ukrainian enterprises engaged in processing oil-bearing raw materials is incomplete capacity utilization because of the market part loss. Factors determining management efficiency of fat-and-oil industry companies are grouped into three units: factors affecting the resource potential, factors that impact on export potential and factors affecting the production potential. Analysis defined the vast majority of sunflower seeds is being supplied to oil processing companies on the commission base. Moreover we detected the lack of regulatory compliance in economic relations between residents on the use of raw material. The main reason for the wide spread occurrence of business relations made on commission in Ukraine is the possibility to run business in a circulating assets deficit conditions. We used a number of indexes which allowed us to define the current business environment makes activity on commission much more efficient. Consequently we worked out the simple models allowing choosing the best option in the ratio between the share of own and feedstock raw material on the basis of the raw materials prices, interests on a loan and the cost of refining. **Conclusions.** Thus we proved the fat-and-oil complex companies running business on commission do not make full use of their industrial potential and lose the ability to improve profitability and position conjuncture strengthening. The most important task for the fat-and-oil complex companies is full production capacity utilization on base of their own raw materials. Subsequently this requires a substantial production efficiency increase on base of domestic and international integration processes improved. Moreover this task calls for both investment activity promotion to improve product quality on the innovation basis in compliance with international standards and the introduction of energy-saving systems.

Key words: efficiency; fat-and-oil company; customer-supplied raw materials; profitability.

JEL Classification: M21

Постановка проблеми. Формування дієвого організаційно-економічного механізму підвищення ефективності олієжирових підприємств має сприяти розвитку галузі. Економічне зростання повинно базуватися на інноваційних засадах, зміцнювати конкурентні позиції вітчизняних підприємств на внутрішньому та міжнародному рівнях, забезпечувати продовольчу безпеку країни на основі задоволення попиту споживачів на якісну продукцію і розвиток агропромислових підприємств із збереженням земельних ресурсів.

Однак незважаючи на велику увагу до проблем підприємств олієжирового комплексу, певні питання, пов'язані з особливостями застосування економічних механізмів розвитку в галузі, впливу внутрішнього та зовнішнього середовища на функціонування цих підприємств, розглянуті фрагментарно. Потребує всебічного вивчення система факторів, що впливає на економічну ефективність діяльності олієжирового комплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню специфіки функціонування олієжирового комплексу присвячено роботи таких українських учених, як Л. М. Благодир [1], Л. Г. Блакіта [2], С. Дем'яненко [3], В. С. Жигадл [4], М. В. Калінчик [5], Д. Ф. Крисанов [6], В. Г. Кухта та В. Л. Листопад [7]. Авторами досліджуються окремі аспекти ефективності розвитку і розміщення комплексу, регіональний зріз діяльності підприємств галузі, цінові механізми на ринку, питання експортної орієнтації олієжирових підприємств, державного регулювання ринку, інвестиційної привабливості галузі. Загальні проблеми ефективності розглядаються в роботах вітчизняних науковців, зокрема Л. І. Лігоненко [8], Н. М. Мамонтової [9]. Значний науковий і практичний інтерес становлять дослідження зарубіжних авторів, які вивчають економічні аспекти агропромислового комплексу, серед них: У. Х. де Сото (*H. De Soto*) [10], К. Кнап (*K. Knapp*) [11], Ф. Брауер (*F. Brower*) [12], М. Канаварі (*M. Canavari*) [13], Р. Вілк (*R. Wilk*) [14], Ф. Бант (*F. Bunte*) [15], Ф. Макміхаель (*P. McMichale*) [16], Г. М. Кайзер (*H. M. Kaiser*). Водночас, специфічні проблеми економіки олієжирового комплексу взагалі та в Україні зокрема розглянуто недостатньо.

Метою статті є обґрунтування і розробка науково-практичних рекомендацій щодо формування та вдосконалення організаційно-економічного механізму підвищення ефективності олієжирових підприємств.

Основні результати дослідження. Теоретичний аналіз вітчизняних і зарубіжних праць [8–11] дозволив нам виявити чимало видів та форм прояву ефективності – за наслідками отриманих результатів, характером витрат, напрямками діяльності, рівнем і умовами оцінювання, методичним підходом до розрахунку, типом процесу, ступенем збільшення ефекту. Тож можна стверджувати, що в теорії ефективності об'єктне визначення ефективності є досить нечітким. Історично поняття «ефективність» набуває конструктивної складності у зв'язку з необхідністю врахування всіх аспектів зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності підприємства.

Реалії ділового життя вказують на суттєве ускладнення умов господарювання та багатофакторність впливу на ефективність діяльності. Аналіз літературних джерел свідчить, що трансформаційні зміни сутнісного наповнення поняття «ефективність» мають стратегічне спрямування. Ускладнення цієї категорії є закономірним процесом ускладнення взаємодії підприємства із зовнішнім середовищем. Тож сьогодні першочергово аналізуються такі показники, як адаптивність підприємства, його конкурентність, наявність позитивних і негативних екстерналій ринкового середовища. Дедалі більше наукових розробок останнім часом зосереджено на вивченні й оцінці економічного потенціалу підприємства як системи.

У систему комплексного оцінювання ефективності діяльності підприємства слід ввести динамічну складову. Для цього необхідно скористатися інструментами стратегічного аналізу.

SWOT-аналіз діяльності вітчизняних підприємств олієжирового комплексу дав можливість визначити їх слабкі

сторони, зокрема: невідповідність частини олієжирової продукції міжнародним стандартам; відсутність налагоджених зв'язків із закордонними партнерами; недостатній розвиток інфраструктури; порушення агротехнології (сівозмін); низький рівень впровадження новітніх технологій вирощування та переробки олійних культур; скасування експортних субсидій на насіння соняшника; спадна урожайність соняшника на фоні вичерпання потенціалу нарощування засівних площ; масова збитковість сільгоспвиробників насіння соняшника; деградація села; брак кваліфікованого персоналу; висока залежність від державної допомоги.

До сильних сторін українського олієжирового комплексу нами віднесено: сприятливі природно-кліматичні умови; значний земельний ресурс; зростання рівня споживання рослинних олій на внутрішньому та зовнішньому ринках; позитивна динаміка обсягів експортування рослинних олій і продуктів переробки; значна інвестиційна привабливість завдяки високій прибутковості; цінова конкурентоспроможність на зовнішніх ринках; високий рівень якості продукції.

Усунення слабких сторін підприємств комплексу вимагає мобілізації зусиль виробників сільгосппродукції, переробників, інвесторів, а також держави, яка відповідає за створення фундаментальних ринкових умов та захисту національних економічних інтересів. Але комплексний виважений підхід до вирішення зазначених проблем сьогодні відсутній. Відтак перед підприємствами комплексу постають стратегічні загрози.

Основною загрозою для українських олієпереробних підприємств можна назвати неповне завантаження потужностей виробництва через втрату частини світового ринку олієвмісної продукції, невідповідність стандартам якості та безпеки і вживання дискримінаційних заходів з боку країн, що не є членами СОТ (наприклад, Росія, Білорусь), ефективний захист внутрішніх ринків країн-партнерів, дефіцит сировини, утворення надлишкових олієпереробних потужностей. До того ж, як і в усіх експортоорієнтованих галузях, у досліджуваному нами комплексі існує велика залежність від валютних коливань та змін кон'юнктури світового ринку.

Багато країн, і Україна також, прагне збільшити експорт продукції з високим ступенем переробки, що сприяє зростанню доданої вартості у країні й дозволяє максимально завантажити власні переробні підприємства. Однак у разі перевищення світового ринкового попиту на насіння соняшника над його пропозицією та усунення штучних обмежень на експорт олійної сировини (чого вимагають правила СОТ) може виникнути дефіцит цієї продукції на внутрішньому ринку і простою олієпереробних потужностей.

У ході аналізу діяльності олієпереробних підприємств України нами було встановлено, що ефективне функціонування олієпереробної галузі залежить і визначається такими головними факторами: посилена конкурентна боротьба між виробниками у сфері закупівлі насіння олійних культур; зниження рентабельності галузі; необхідність удосконалення діючих технологій і обладнання, розробки та впровадження нових методів виробництва, автоматизації виробничих процесів для збільшення обсягу виробництва соняшника; неповна завантаженість переробних потужностей, що може призвести до виведення її надлишкової частини та імпорту олієвмісної сировини.

Таким чином, можна сформувати систему факторів, що визначають ефективність господарювання підприємств олієжирової галузі. Згрупуємо їх у три блоки. Перший – це фактори, що впливають на сировинний потенціал, а саме: фінансовий стан сільськогосподарських виробників, кількість доступної сировини, якість (олійність) насіння. Другий – це фактори, що справляють вплив на експортний потенціал, як-от: регуляторна політика держави, внутрішній попит на рослину олію, світова кон'юнктура на ринку рослинних олій. Третій – це фактори, що впливають на виробничий потенціал олієпереробних підприємств:

інвестиційна політика, інноваційна активність, інтеграційні процеси (утворення агроформувань).

Проаналізувавши сучасні особливості розвитку переробних підприємств комплексу, слід відмітити, що, по-перше, в умовах помірної (і зростаючої) концентрації в галузі майже всі інвестиційно привабливі підприємства знаходяться під контролем транснаціональних корпорацій або українських фінансово-промислових груп; по-друге, переважний обсяг насіння соняшника надходить на олієперобні підприємства за давальницькими схемами.

Дослідження теоретико-практичних аспектів застосування давальницьких операцій на олієжирових підприємствах виявило недостатню нормативну врегульованість економічних відносин між резидентами стосовно використання давальницької сировини. Досі законодавчо не визначено питання щодо встановлення плати за послуги із переробки давальницької сировини, від чого залежить ефективність діяльності олієперобного підприємства. Зауважимо, що у вертикально-інтегрованих холдингах величина оплати послуг із переробки стає інструментом перерозподілу коштів.

Варто зазначити, що причини використання давальницької сировини у країнах постсоціалістичного простору є відмінними від загальносвітових. Розвинуті індустріальні країни використовують давальницьку сировину як спосіб мінімізації витрат, уникнення подвійного оподаткування та зниження екологічного навантаження країни, тоді як у країнах, що розвиваються, толінг (і наші дослідження підтверджують цей факт) стає антикризовим заходом, способом збереження потужностей та персоналу, можливістю роботи в умовах дефіциту обігових коштів.

Проведена нами оцінка ефективності фінансово-господарської діяльності олієжирових підприємств залежно від частини давальницької сировини дала змогу дійти висновку, що робота на давальницькій сировині дозволяє підприємствам зберігати фінансову стійкість і поточну ліквідність у нормативних межах, зменшити рівень фінансового ризику та використання джерел зовнішнього фінансування. Для оцінки економічної ефективності учасників давальницьких схем у олієжировому комплексі України можна запропонувати схему, представлену на рис.

Відповідно до схеми, замовник-власник надає сировину згідно із договором-підрядом виконавцю й отримує готову продукцію – соняшникову олію, а також макуху, шрот. При цьому його витрати формуються із витрат на сировину, зберігання, постачання, реалізацію, адміністративні заходи, податки. До витрат олієперобних підприємств відносяться: заробітна плата та відрахування, допоміжні матеріали, амортизація, загальнопромислові витрати. Блоком, що поєднує ці дві сторони, є оплата послуг із переробки насіння соняшника. Отже, ефективність діяльності замовника визначається ціною на насіння соняшника та соняшкову олію, величиною комерційних витрат, вартістю послуг із переробки. Ефективність також залежить від співвідношення між отриманою платою за послуги з переробки і витратами на її здійснення.

Під час дослідження постало питання: за яких умов діяльність олієперобного підприємства буде ефективною – якщо воно працює на власній чи на давальницькій сировині? У ході пошуку відповіді на це питання нами виконано порівняльний аналіз ефективності роботи олієперобних підприємств на власній (група 2) та давальницькій (група 1) сировині. Для цього було використано низку зважених показників. Як наприклад наведемо таке співвідношення:

$$\frac{I^2}{I^1} = \frac{\sum P_i^2 / \sum F_i^2}{\sum P_i^1 / \sum F_i^1}, \quad (1)$$

де I – рентабельність основних фондів 1 та 2 груп; $\sum P_i^1, \sum P_i^2$ – сумарний прибуток від звичайної діяльності до оподаткування (ф. 2.р. 170) i -х підприємств 1 і 2 груп; F_i^1, F_i^2 – вартість основних фондів на кінець року i -го підприємства групи 1 та групи 2.

За двома групами 14 підприємств олієжирового комплексу було розраховано шість співвідношень: прибуток до оподаткування до виручки, собівартість до виручки, адмінвитрати до виручки, рентабельність сукупного капіталу, рентабельність власного капіталу, рентабельність основних фондів. Використання показників, що розраховуються за ряд років на основі натурального обсягу випуску продукції, наближується до одиниці. Тож можна виводити, що рентабельність продажів двох груп підприємств приблизно однакова. А от, наприклад, такий показник, як відношення адміністративних або загальнопромислових витрат у групі підприємств, що працюють на давальницькій сировині, є вищим. Цей факт ставить під сумнів припущення деяких науковців, що робота на давальницькій сировині спрощує систему управління і дозволяє економити на таких витратах.

Найбільш інформативними для порівняння результативності роботи двох груп підприємств є показники, що визначені на основі маси прибутку: рентабельність сукупного, власного капіталу, основних фондів. Результати розрахунків показують, що діяльність із використанням власної сировини є більш ефективною.

Аналогічних висновків доходимо і моделюючи вплив питомої ваги давальницької сировини у джерелах постачання на ефективність функціонування підприємства. Результати моделювання показали, що загальна тенденція впливу полягає у зменшенні величини кожного виду рентабельності (рентабельність основних засобів на підставі початкової вартості, залишкової вартості, рентабельність

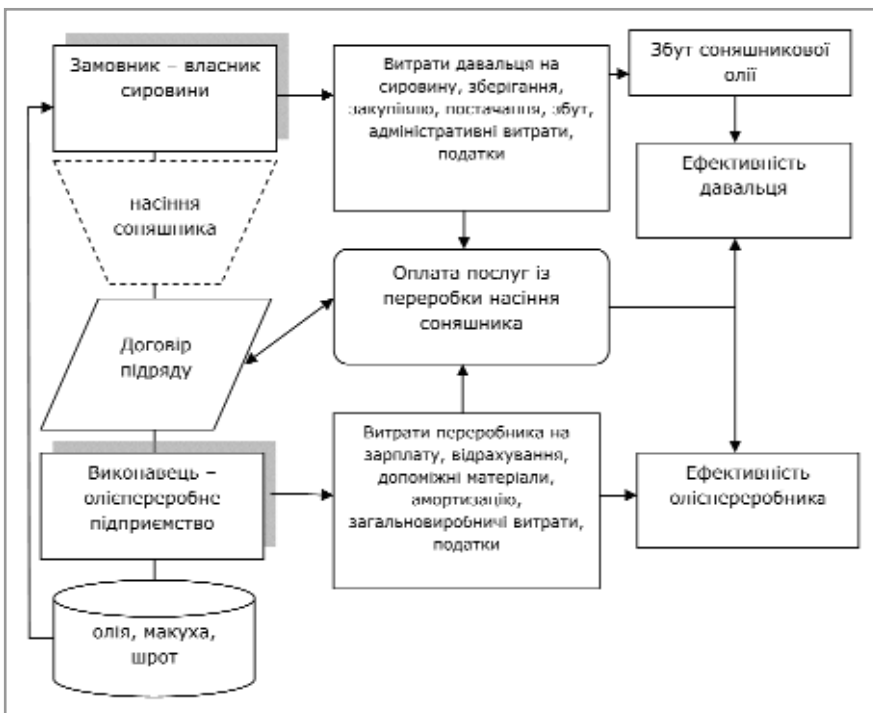

Рис. Організаційно-економічний механізм визначення економічної ефективності учасників давальницьких схем у олієжировому комплексі України
Джерело: Власна розробка автора

власного капіталу) у разі зростання обсягів використання давальницької сировини.

Для вибору варіантів забезпечення сировиною переробного підприємства пропонуємо використовувати алгоритм, що має таке базове рівняння:

$$C_p = C_r - C_c (P+1), \quad (2)$$

де C_p – оплата переробки за одиницю продукції, грн./од.; C_r – ціна одиниці готової продукції, грн./од.; C_c – ціна одиниці сировини, грн./од.; P – процент за кредитом.

Аби обрати оптимальний варіант діяльності, підприємству варто взяти до уваги такі залежності: якщо $C_p = C_r - C_c (P+1)$, то немає різниці на якій сировині працювати – давальницькій чи власній; якщо $C_p < C_r - C_c (P+1)$, то раціональніше працювати, залучивши кредитний капітал; якщо $C_p > C_r - C_c (P+1)$, то вигідніше використовувати давальницьку сировину.

Висновки. Комплексна система підвищення ефективності олієжирового підприємства має передбачати три основні напрями: управління інтеграційними процесами внутрішнього та міжнародного характеру, активізація інвестиційної діяльності задля покращення якості продукції відповідно до міжнародних стандартів на інноваційній основі, упровадження системи енергозбереження.

Підприємства олієжирового комплексу, які працюють на давальницькій сировині, використовують свій промисловий потенціал не повною мірою і втрачають можливості збільшення прибутковості, активізації інвестиційної діяльності, зміцнення конкурентних позицій. Отже, можна рекомендувати підприємствам, що виробляють олію, намагатися зменшувати частку давальницької сировини. Для цього варто скористатися запропонованим авторами алгоритмом, що дозволяє встановити оптимальне співвідношення між власною та давальницькою сировиною. Держава має створити відповідну нормативну базу для формування ефективних і прозорих економічних відносин між резидентами щодо використання давальницької сировини.

Література

- Благодир Л. М. Визначення перспектив розвитку переробних підприємств олійно-жирової галузі України на основі виробничої функції Кобба-Дугласа / Л. М. Благодир, О. В. Мороз, Б. С. Грабовський // *Актуальні проблеми економіки*. – 2010. – № 2(104). – С. 241–251.
- Блакита Г. В. Науково-методичні основи економічного регулювання розвитку і розміщення олійно-жирового комплексу України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / Ганна Владиславівна Блакита. – К., 2003. – 19 с.
- Демьяненко С. Агрохолдинги в Україні: процес становлення і розвитку / С. Демьяненко // *Економіка України*. – 2009. – № 12. – С. 50–61.
- Жигадло В. С. Виробництво зернових та олійних культур в Україні: проблеми та перспективи в умовах світової продовольчої кризи / В. С. Жигадло, О. В. Сікачина ; за ред. В. Артюшина. – К. : Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки ПРООН, 2008. – 44 с.
- Калінчик М. В. Олієжировий підкомплекс України: проблеми, аналіз, оптимізація / М. В. Калінчик, М. М. Ільчук, А. Д. Герасименко. – К. : Нічлава, 2006. – 92 с.
- Крисанов Д. Ф. Формування собівартості продукції і прибутків товаровиробників у харчовому ланцюзі / О. М. Варченко, М. Є. Рогоза // *Економіка і прогнозування*. – 2009. – № 2. – С. 52–70.
- Листопад В. Л. Ринок лузги подсолнечника в Україні і реалізація проектів по виробництву твердого палива в масложировій отраслі / В. Л. Листопад, В. Г. Кухта // *Олієжировий комплекс*. – 2010. – № 2 (29). – С. 16–19.
- Лігоненко Л. О. Дискусійні питання щодо трактування сутності та співвідношення понять «ефективність» і «результативність» управління підприємством / Л. О. Лігоненко // *Актуальні проблеми економіки*. – 2008. – № 10(88). – С. 207–216.

- Мамонтова Н. М. Підходи до оцінювання результативності та ефективності управління вартістю / Н. М. Мамонтова // *Актуальні проблеми економіки*. – 2010. – № 9. – С. 272–279.
- Уерта Хесус де Сото. Соціально-економічна теорія динамічної ефективності / Хесус де Сото Уерта ; пер. с англ. В. Кошкина под ред. А. Куряева. – Челябинск : Социум, 2011. – 409 с. (Серія «Австрійська школа», Вып. 6).
- Kaplan R. The Balanced Scorecard: Historical Development and Context / Robert Kaplan & David Norton // *Foundations of Management*, Anderson University DBA, Summer 2001.
- Brouwer F. Sustaining Agriculture and the Rural Economy: Governance, Policy and Multifunctionality / F. Brouwer. – Massachusetts : Elgar, Edward Publishing, Inc., 2004. – 360 p.
- Canavari M. Easter Economic Studies on Food, Agriculture, and the Environment / Maurizio Canavari, Paolo Caggiati, William Easter. – Bologna, Italy : Springer, 2002. – 369 p.
- Wilk R. R. Fast Food/Slow Food: The Cultural Economy of the Global Food System / Richard R. Wilk. – Lanham : Altamira Press, USA, 2006. – 268 p.
- Bunte F. The Food Economy: Global Issues and Challenges / Frank Bunte, Hans Dagevos. – Wageningen Academic Publishers, The Netherlands, 2009. – 193 p.
- McMichae P. Food and Agrarian Orders in the World Economy / Philip McMichae. – Vancouver : Praeger, 1995. – 304 p.
- Kaiser H. M. New Empirical Industrial Organization & the Food System / Harry Mason Kaiser, Nobuhiro Suzuki. – New York : Peter Lang Publishing Inc., 2006. – 274 p.

Стаття надійшла до редакції 28.06.2013

References

- Blagodyr, L. M., Moroz, O. V., & Grabovskiy, B. S. (2010). Definition of developmental prospects as for processing companies of fat-and-oil industry. *Aktualni problemy ekonomiky (Actual Problems of Economics)*, 104(2), 241-251 (in Ukr.).
- Blakyta, G. V. (2003). *Methodological fundamentals of economical regulation of fat-and-oil industry placement and development in Ukraine* (Doctoral dissertation). Kyiv, Ukraine (in Ukr.).
- Demianenko, S. (2009). Agricultural holding companies in Ukraine: process of formation and development. *Ekonomika Ukrainy (Economics of Ukraine)*, 12, 50-61 (in Russ.).
- Zhygadlo, V. S., & Sikachyna, O. V. (2008). *Grain and oil crops production in Ukraine: problems and prospects in conditions of global food crisis*. Kyiv: Council of UNDP Blue Ribbon (in Ukr.).
- Kalinchuk, M. V., Ilchuk, M. M., & Herasymenko, A. D. (2006). *Sub-complex of fat-and-oil industry of Ukraine: problems, analysis, optimization*. Kyiv: Nichlava (in Ukr.).
- Krysanov, D. F., Varchenko, O. M., & Rogoza, M. E. (2009). Goods and profits prime cost formation of commodity producers in food industry. *Ekonomika i prognuzovannia (Economics and Prognostics)*, 2, 52-70 (in Ukr.).
- Lystopad, V. L., & Kukhta, V. G. (2010). Sunflower husks market in Ukraine and realization of projects in solid fuel producing in fat-and-oil industry. *Oliezhirovyi kompleks (Fat-and-oil Complex)*, 2, 16-19 (in Russ.).
- Ligonenko, L. O. (2008). Discussion questions as for essence and correlation interpretation of «efficiency» and «effectiveness» concepts in operation of business. *Aktualni problemy ekonomiky (Actual Problems of Economics)*, 88(10), 207-216 (in Ukr.).
- Mamontova, N. M. (2010). Approaches to evaluation of cost management efficiency and effectiveness. *Aktualni problemy ekonomiky (Actual Problems of Economics)*, 9, 272-279 (in Ukr.).
- De Soto, H., J. (2009). *The Theory of Dynamic efficiency*. London and New-York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Kaplan, R., & Norton, D. (2001). *The Balanced Scorecard: Historical Development and Context*. Foundations of Management, Anderson University DBA, Summer 2001.
- Brouwer, F. (2004). *Sustaining Agriculture and the Rural Economy: Governance, Policy and Multifunctionality*. Massachusetts: Elgar, Edward Publishing, Inc.
- Canavari, M., Caggiati, P., & Easter, W. (2002). *Easter Economic Studies on Food, Agriculture, and the Environment*. Bologna, Italy: Springer.
- Wilk, R. R. (2006). *Fast Food/Slow Food: The Cultural Economy of the Global Food System*. Lanham: Altamira Press, USA
- Bunte, F., & Dagevos, H. (2009). *The Food Economy: Global Issues and Challenges*. Wageningen Academic Publishers, The Netherlands.
- McMichae, P. (1995). *Food and Agrarian Orders in the World Economy*. Vancouver: Praeger.
- Kaiser, H. M., & Suzuki, N. (2006). *New Empirical Industrial Organization & the Food System*. New York: Peter Lang Publishing Inc.

Received 28.06.2013

ІНТЕРНЕТ-ХОЛДИНГ ІНСТИТУТУ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

5 7 в е б - р е с у р с і в

www.SOSKIN.info